

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Корнелия Димова Славова

преподавател в СУ “Св. Климент Охридски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование **2. Хуманитарни науки,**

професионално направление **2.1. Филология,**

докторска програма **Англоезична литература**

Автор: БОЖИДАРА НИКОЛАЕВА БОНЕВА-КАМЕНОВА

Тема: *“Парадигми на идентичността в романите на Тони Морисън и Алис Уокър. Лицата на дискриминацията“*

Научен ръководител: доц. д-р Йордан Й. Костурков, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ)

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-3212 от 23.07.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *“Парадигми на идентичността в романите на Тони Морисън и Алис Уокър. Лицата на дискриминацията“* за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование **2. Хуманитарни науки,** професионално направление **2.1. Филология,** докторска програма **Англоезична литература.** Автор на дисертационния труд е БОЖИДАРА НИКОЛАЕВА БОНЕВА-КАМЕНОВА – докторантка в редовна форма на обучение към катедра “Английска филология“ с научен ръководител доц. д-р Йордан Й. Костурков, в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) .

Представеният от БОЖИДАРА НИКОЛАЕВА БОНЕВА-КАМЕНОВА комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, като съдържа следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;

- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации - 3 броя публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет;

2. Кратки биографични данни за докторанта

В своето образование БОЖИДАРА НИКОЛАЕВА БОНЕВА-КАМЕНОВА показва стабилен интерес към англоезичната литература и култура. След завършването на специалност английска филология в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ /01.10.11 г. – 31.07.2015 г./, тя продължава обучението си в магистърска степен в програма „Английска филология – лингвистика и превод“, където през 2016 г. придобива квалификация “Филолог – преводач и лингвист“. По време на докторантурата си тя е хоноруван асистент към катедра „Английска филология“ на Филологически факултет, където води семинарни упражнения по Практически английски език, Странознание на САЩ, Странознание на Великобритания, Американска литература и Академично писане. Допълнително, Божидара Николаева Бонева – Каменова е работила като учител по английски език в няколко училища, както и е била преподавател на възрастни; организираща е академични събития и е участвала в 5 научни конференции в периода 2017-2019 г. Целият този опит говори за целенасоченост и постоянство в академичните търсения на докторантката, която съчетава теоретичните знания по литературознание с приложните аспекти на преподаването на американска литература и култура.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Предложеният труд има актуална и широкообхватна тема за изследване: аспекти на идентичността в романите на Тони Морисън и Алис Уокър – двете най-популярни и награждавани афро-американски писателки. Дисертацията с общ обем от 380 стр. обхваща цялостната художествена проза на писателките. Макар и свръхамбициозна, съпоставката на женските образи в техните литературни произведения допринася за оригиналността на изследването, защото много трудно може да се намери неизследвана тема сред океана от статии, книги и дисертации за двете авторки (особено за Тони Морисън след смъртта ѝ миналата година). Наличните сравнителни изследвания за творчеството на двете писателки се фокусират върху отделен специфичен проблем, докато предложеният текст покрива цялостната им литературна продукция. Похвално е, че дисертантката е обработила и изчала толкова обемен материал (18 романа, написани в продължение на 5 десетилетия, между 1970 и

2012 г). Според докторантката, “основната цел на изследването е да се проучат ситуациите и героите – най-вече женските персонажи в романите на Тони Морисън и Алис Уокър съпоставително, за да се изгради представа за многоаспектността на чернокожите женски идентичности, обусловени от множество фактори като раса, род/пол, класа, сексуална ориентация, етнос, възраст, религия, географски положение, исторически период, човешки отношения и пр.“ (стр. 8). Всъщност, със своята панорамност, проучването предлага интересни наблюдения отвъд конкретните ситуации и герои: изникват нови теми и параметри в сравнителните изследвания на афро-американската литература особено по линия на теорията на интерсекционалността /пресечните точки на раса и род (gender).

4. Познаване на проблема

Дисертацията демонстрира впечатляваща осведоменост на докторантката за творчеството, житейската съдба и политическата ангажираност на Морисън и Уокър, както и по отношение на критическата им рецепция – библиографията от 33 стр. включва около 600 критически разработки. Особено ценен е предложеният преглед на написаното по темата от съвременни критици и теоретици, защото показва сериозно проучване на тематичното поле и откроява новото на фона на вече публикуваните изследвания. Докторантката познава отлично анализирания материал и културната история на САЩ, което допринася за умелото представяне и интерпретиране на литературния материал, който се движи между няколко континента и исторически епохи от времето на първите заселници, през робството и търговията с роби до Корейската война и Движението за граждански права през 50-те и 60-те години на XX в.

5. Методика на изследването

Методиката на изследването комбинира постановки от постмодерната литературна теория и феминистката теория – предимно идеи от психоаналитичните феминистки теории за субекта, майчинството, женското писане, както и за женския опит и интерсекционалността, почерпани от феминистките теории на цветнокожите жени. В Увода на дисертацията се въвеждат основните дефиниции и концептуалния апарат, свързан с теориите за идентичностите (индивидуални и групови) и за субектността – предимно разбиранията на Чарлс Тейлър и Стюарт Хол. Теоретичната глава предлага хронологичен преглед на философските и литературните аспекти на модернизма и постмодернизма, детайлен обзор на феминистките движения и течения, както и свързаните с тях литературни теории като гинокритиката и пост-феминизма. В началото на отделните аналитични глави също се правят допълнителни теоретични пояснения – например, доста нужното разграничение между идентичност и

субектност, изведено от наративния модел на субектността на Сийла Бенхабиб в началото на Трета глава, стр. 134-135. Основното разбиране за женската идентичност като нестабилна и променяща се, е базирано на идеята на Юлия Кръстева за “субектът в/като процес“, както и на теорията на чернокожата юристка Кимбърли Креншоу за интерсекционалното пресичане на дискриминацията по линия на раса и род. Палитрата от представени идеи и теоретични рамки допринасят за по-задълбочения анализ на текста и извеждането на основните тези.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд има ясна и логична структура: състои се от Увод, теоретична част, четири аналитични глави, заключение и библиография. Анализът на литературния материал е организиран на съпоставителен принцип: не се разглеждат механично произведенията само на едната авторка поотделно, а се предлага съпоставка на тематични полета при двете, което подсилва сравнителната перспектива. Структурата на дисертацията следва логиката на житейския път на женските героини и различните проявления на женската идентичност: женското съзряване (Глава II, посветена на мотива за израстването на афро-американските момичета в различни епохи и общности, и начина, по който те интернализират доминиращите расови и родови стереотипи и очаквания, разгледани в три романа на Морисън и един на Уокър); зрялост и търсене на субектност (Глава III, фокусирана върху родовата и расовата идентичност в три романа на Морисън и два романа на Уокър); измеренията на майчинството (Глава IV, центрирана върху присъствието и/или отсъствието на фигурата на майката в други четири романа) и любовта (Глава V, фокусирана върху градивната сила на майчината, сестринската и романтичната любов в изграждането на идентичността и в преодоляването на насилието, травмата и дискриминацията).

Трудът предлага задълбочен и детайлен анализ на основните сцени от романите, като аргументацията разчита на множество препратки към първични и вторични източници. Добро впечатление прави умелото и уместно контекстуализиране на събитията от фикционалната тъкан спрямо историята и културата на САЩ от времето на колониалното съществуване до днес, както и ценните препратки към вече анализирани мотиви и герои, които се завръщат – особено в трилогията на Тони Морисън. Това създава усещане за собствена вселена от герои или онова, което докторантката нарича “палимпсест“ у Морисън (стр. 283). Също така, изобилстват препратки и към други афро-американски автори и теоретици, което задълбочава интертекстуалния и интердисциплинарния характер на дисертацията, както и откроява по-отчетливо автентичния елемент в работата на Божидара Николаева Бонева – Каменова.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Дисертационният труд има редица достойнства: на първо място, той откроява нови теми за изследване от творчеството на Тони Морисън и Алис Уокър в съпоставка (например, различното им разбиране за сексуалността или за необходимостта от преоценка на 60-те години на XX в.), като предлага нов поглед върху някои силно критикувани и дори отречени от критиката романи. Основният принос на дисертацията е, че въвежда в българското научно и литературоведско пространство както художествената проза на две значими американски писателки, така и редица трудове, автори и теории, свързани с афро-американската история, борби, култура и светоглед – синтезиран житейски опит в продължение на 300 години. В частност, авторката въвежда непознати у нас идеи от феминистката теория на чернокожите жени като теорията за интерсекционалността – превърнала се в основен аналитичен инструмент в хуманитаристиката в Западна Европа и Северна Америка. По тази линия, дисертационният труд прилага две основни категории на човешките различия като “раса“ и “род“, които са използвани твърде рядко заедно в българската хуманитаристика, както и нови разбирания за майчинството отвъд биологичната функция като “опит и институция“ по думите на Ейдриън Рич или като “културна дейност“ в афро-американската общност (стр. 218). Докторантката предлага нов прочит към женската субектност през погледа на маргинализираната общност на чернокожите жени. И не на последно място, трудът популяризира афро-американската литература и литературна традиция на български език.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантката е представила 3 броя публикации, свързани с темата на дисертационния труд - предимно доклади от национални научни конференции, написани на английски и на български език. Статията “Жена и приятел в романа на Тони Морисън Сула“, публикувана в *Сборника с доклади от 19-тата национална конференция за студенти и докторанти*, Пловдив 2017, от Издателство на ПУ, 2018, стр. 326-333, анализира един от ранните романи на Морисън и приятелството/ сестринството между две чернокожи героини – особена категория в афро-американската литература. Анализът е добре положен в контекста на специфичната социално-политическа обстановка за афро-американската общност след Първата световна война. Втората статия, озаглавена “Rules of Love in Alice Walker’s *Color Purple*“, сп. *Филология* 55, кн 1, 2018, стр. 243-250, отново обръща поглед към сестринството и функционирането на динамичните връзки лично-публично в американското общество. Третата статия “Вътрерасова дискриминация и отношенията майка-дъщеря в романа на Тони Морисън *Бог да бди над детето*“ /публикувана в сборника с есета *Нембеленият свят на Йордан*

Костурков, Essays in Honor of Y. Kosturkov, ред. Милена Кацарска, Яна Роуланд, Росица Декова, УИ “Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2019, стр. 72-82. / се фокусира върху темата за майчинството през призмата на феминистките теории на чернокожите жени. Публикуваните три статии са свързани пряко с темата на предложената дисертация.

9. Лично участие на докторантката

Дисертационният труд разкрива много сериозно и съвместно отношение към избраната проблематика, към проучените източници и собствените наблюдения и изводи. Докторантката въвежда на български език редица афро-американски и феминистки теории, като предлага свой превод и дефиниции на техния концептуален апарат. Написаният текст е резултат на личните усилия и старания на Божидара Николаева Бонева – Каменова.

10. Автореферат

Авторефератът синтезира най-важното от съдържанието, структурата, целите и задачите на това панорамно научно изследване в 32 стр. В този смисъл, той отговаря на жанровите изисквания за този тип научно творчество, като успява да изтъкне най-важните заключения на аналитичните части, както и да отчете ясно приносите на дисертацията в съответното научно поле. Написан е ясно и сбито, с добра структура, без ненужни повторения.

11. Критични забележки и препоръки

Основното внимание на изследователката е насочено към съдържателната страна на разглежданите произведения, но изследването би спечелило от повече размишления върху използваните художествените средства – това би осмислило детайлното въведение на постмодерната литературна теория, постмодерните литературни похвати, разграниченията между ирония, пастиш и пародия (стр. 36) и други аналитични категории.

На отделни места в анализа си докторантката отбелязва различното в романите на Морисън и Уокър – напр. наблюдението, че Морисън изтъква майчината гледна точка, а Уокър – тази на дъщерята (стр. 333) или че Уокър е по-фиксирана върху настоящето, а Морисън върху миналото, или че двете имат различно разбиране за женската сексуалност, активизма и т.н. Заключенията би трябвало да предложат обобщаващо сравнение на общото и различното у двете авторки по линия на анализираната тема, както и типология на парадигмите на идентичностите по линия на раса, род, нация, общност и епоха.

Също така, трудът би спечелил, ако съдържаше някакъв коментар за избраната методология и особено за напреженията между използваните похвати от феминистката теория и постмодерната философия. В теоретичната глава (стр. 29) авторката намеква за

разминаванията между тях, но повече не се завръща към темата за трудното съжителство между феминизма и постмодернизма, и не коментира кога те са съюзници при изследването на афро-американската литература и кога са врагове. И на последно място бих отбелязала един технически проблем, свързан с превода на термините “black feminism/ literature“, преведени в текста като “чернокожа литература“ (стр. 5), “чернокожа критика“ (стр. 66), “чернокожа теория“ (стр. 343) или “бели ценности“ (стр. 13), както и на някои заглавия (напр. на Х. Спилърс на стр. 76) или на Люс Иригаре (стр. 209).

12 . Лични впечатления

Впечатлена съм от сериозното отношение на докторантката при преработката на труда след първоначалното обсъждане: тя е направила сериозна езикова редакция, променила е заглавията и фокуса на отделните глави, както и е добавила нови дефиниции на ключови понятия.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

С оглед научните и научно-приложните приноси на дисертационното изследване бих препоръчала на дисертантката да популяризира своите тези чрез бъдещи публикации, които биха подпомогнали изучаването на афро-американската литература и култура в България.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение, бих обобщила, че представеният дисертационен труд съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Божидара Николаева Бонева – Каменова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност англоезична литература, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване и оригинално мислене.

Предвид всичко казано дотук убедено давам своята **положителна оценка** за дисертационния труд и препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на Божидара Николаева Бонева – Каменова образователната и научна степен „доктор“ в областта на

Хуманитарните науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма
Англоезична литература.

24.08. 2020 г.

Рецензент: проф. д-р Корнелия Славова